

HET ZEEPAARDJE

DOOR

MAX

R.K. Politiebond

„ST. MICHAEL.“

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2370 3413

HET ZEEPAARDJE

DOOR

M A X

R.K. Politiebond

„St. MICHAEL.“

BOEKCENTRALE — AMSTERDAM

— KEIZERSGRACHT 62—64 —

HET ZEEPAARDJE.

WAARDE PASTOOR.

Merci beaucoup voor uw markanten en militanten brief. Ik heb hem gelezen en herlezen, maar met eenzelfde stoïcijnsche kalmte als waarmee vandaag van de maan het gehaspel van Bolsjewiki en Spartacisten wordt gageslagen. Ja, dat heb ik, Eerwaarde! Wat U door dik en dun beweert, gaat zonder meer langs me heen. Dat U mijn oude stokpaardje: Ik geloof alleen wat ik zie — met zoo'n goddelooze hartstocht in mekaar trapt, raakt me heusch de koude kleeren niet. Zoo ik er vroeger al mooi weer mee speelde, tegenwoordig hoort die purpureus pannus, die voddelap tot mijn oude plunje, waarvoor ik me niet meer aansprakelijk stel. Mettertijd — en dat is goeddeels uw werk — heb ik wel degelijk leeren inzien, dat er op en boven onze aarde toch wel dingen zijn, die ik nooit van me leven heb gezien en waar ik niettemin in dien te gelooven....

Doch daarmee hebt U me nog niet gewonnen, ben ik 't teruggevonden schaaap nog niet, dat tot de geloovige kudde is weergekeerd. Ik ben nu tot beter inzicht gekomen, en berijd een ander stokpaard, zooals U fijntjes zult opmerken, maar

dat niet kreupel gaat en waar je veilig mee op tournee kunt gaan: Ik geloof alleen wat ik begrijp. Dat is het principe, het zielewoord, de levensleus van den denkenden mensch der twintigste eeuw. Op dit terrein sta ik mijn man, ook al draagt die den bioscopisch-vermaarden naam van Max en van dit ingenomen standpunt laat ik me zoo licht niet verdringen.....

Hand en groet van

MAJOOR KLETS.

WAARDE MAJOOR.

Diep, diep onder de grijze oneindigheid van de zoute, peillooze zee zijn er wonderbare bergen en dalen, rotsen en spelonken, zeewelden en zee-wouden, waar op een mooien, zonnigen middag de visschen zich vermaken komen als kinderen in het bosch.

Aan den voet van een dezer bergen tusschen de vleezige stammen, die glibberig-zwart uit den zandigen bodem omhoog rijzen, had Mevrouw Kreeft haar vriendinnen op thee-visite: Jongejuffrouw Aaltje, Nicht Garnaal, Vrouw Krab, de Wed. Kabeljauw, en Jongenheer Zeepaard. Deze laatste was wel is waar niet genoodigd, maar trad op als zeekundig expert en dat naar aanleiding van het volgend geval. Een wonderlijk incident had zich zoo even voorgedaan en de vergadering doen samenkomen om daarover van gedachten te wisselen. Een lang, zwart, buigzaam ding was van den berg komen afkruipen en lag nu in zijn volle lengte in het

dal, zoo onmetelijk ver uitgestrekt, dat het end er van weg was. Geluidloos was het uit de hoogte neergezonken, geluidloos lag het nu te slapen op den grond.

De gastvrouw snoot haar neus en keek bedenkelijk rond.

— Kan het soms, informeerde ze boosaardig, geen familie van u zijn, Juffrouw Aaltje? Het lijkt meer op een lid uit de alenfamilie dan op iets anders.

— Op uw leeftijd, Mevrouw, snibde de jonge bakvisch bevend van ingehouden drift, diende U toch te weten, dat een aal een kop heeft en een staart en vinnen en aan dat malle ding is kop noch staart te vinden. Onze familie kan zich ook bewegen, niet enkel achteruit, Mevrouw Kreeft, niet enkel achteruit, maar in iedere richting, weet u, terwijl dat vreemd mirakel zoo dood is als een pier. Hoe komt u op de gedachte, dat het een aal zou zijn?

— Dan zal het een buitengewoon soort van reuze-pier zijn, meende de Wed. Kabeljauw, — en dan heb ik mijn scherp gebit niet voor niets gekregen, maar wil ik daar haring of kuit van hebben.... Auw! Grooten apostel, daar breek ik m'n tand! Niets om te eten, Dames, en zeker niet voor uw snoeperig-zachte mondjes, want u weet, Mevrouw Kreeft, dat ik door schalen en schelpen heenbijt, als ze maar niet zoo onmogelijk oud zijn....

— Mag ik eens zeggen, wat ik er van denk, lispelde Nicht Garnaal, — dat apparaat is voor ons, garnalen, neergelegd om er langs te kruipen

en er aan vast te kleven en onze eieren onder te deponeren.

— Kan het bij geval geen toestel voor heilgymnastiek zijn, gaf vrouw Krab in bedenking. Daar wordt tegenwoordig zooveel werk van gemaakt! Een nieuw systeem om op te leeren sprietloopen, bijvoorbeeld?

— Allemaal mis, Dames, grinnikte het Zeepaardje en schudde den kleinen kop of de wijsheid van twintig grijsaards daarin verborgen lag, — wat u daar voor u ziet is gewoonweg..... een denkmachine.

— Een wat? riep het gansche gezelschap.

— Een denkmachine, verstaat u niet? Moet je eerst weten, dat er schepselen zijn, die buiten het water leven en een groot deel van den dag zoeken met denken. In plaats van ze voor zich te houden, zenden ze die gedachten naar heinde en ver. Wonderbaarlijke wezens; maar een enkele keer als ik boven op de golven dreef, kreeg ik ze in den kijker. In groote houten schulpen zwaken ze rond en komen ze aan land, zoo zijn er weer anderen, die ze met schulp en al op den wal trekken.

— Denk je soms, jongenheer, dat we aan die barbierpraatjes gelooven? Wat zijn dat voor wezens, die zonder vinnen en zonder water zich toch bewegen kunnen?

— E pur se muove, hield het Zeepaardje vol, — en toch bewegen ze zich; in plaats van vinnen hebben ze twee beenen, waarop ze loopen.

— Onbetrouwbaar in den hoogsten graad,

meende de gastvrouw. Als ik met al mijn bedrevenheid zes paar beenen noodig heb om mijn kost op te halen, hoe maken zij het dan met twee? En vinnen, zeg je, hebben ze niet?

— Geen vinnen, maar armen en handen. En hun kop is vol gedachten. Deze machine, Mevrouw, zoo lang dat U met uw twaalf beenen het eind nooit achterhalen zult, is een van hun scherpzinnigheden. In een minimum van tijd zenden ze hun boodschappen van het eene punt naar het andere. Nu zelfs, terwijl wij er naar kijken, gaan hun gedachten over en weer.

— Dat verkies ik niet te gelooven, protesteerde plechtig de Wed. Kabeljauw.

— Net zoo min als ik, viel juffrouw Aaltje bij.

— En waarom niet?

— Omdat we van al die passeerende boodschappen geen bal zien.

— En geen bal hooren!

— En geen bal ruiken!

— En omdat wij, jongenheer, nog zoo gek niet zijn om te gelooven aan wat we niet kunnen zien, hooren, ruiken of voelen! Die bakersprookjes kunt U anderen op de mouw spelden. Voor ons bestaat er geen andere wereld buiten het heelal van den wereld-oceaan. Wat moet dat voor een soort van licht zijn daarboven?

— Oh, Dames, veel sterker en voller en blinkender dan het onze, pleitte het bereisde Zeespaard weer, — en de schepselen, die daar wonen in dat licht en zooveel wonderlijks uitdenken, zijn hooger ontwikkeld en van een voornamer natuur dan wij.

— Zoo, jongenheer, dat is dan voor vandaag genoeg! U zult nu wel zoo goed zijn ons gezelschap van uw tegenwoordigheid te ontslaan. Menschen, die rondbazuinen wat geen sterveling begrijpt, hooren niet tot onzen kring. En voor kwajongensstreken en Aprilmoppen achten we ons te hoog.

Onheilspellend als een voorzittershamer bewoog Mevr. Kreeft haar schaar. De weduwe rolde met de oogen en hapte met haar grooten mond. Zelfs het aanminnig Aaltje deed haar keel opzwellen of ze een adder was.

En met algemeene stemmen werd na verwijdering van het Zeepaardje de motie aangenomen van Presidente Kreeft: Overwegend, dat de gegevens der Metaphysica d.i. van daigene, wat buiten de waarneming der zintuigen ligt.... buitenissigheden zijn, gaat de vergadering over tot de orde van den dag.

BROMBEEK.

Vroeg of laat worden we allen eens gewaar, dat het in deze wereld niet voldoende is om goed te doen; je moet er ook den slag van hebben! En het heeft den schijn alsof het Christendom en met name de Roomsche Kerk dien lastigen slag maar niet beetkrijgen kan. Es kann der Frömmstenicht in Frieden leben, wenn es dem bösen Nachbar nicht gefällt....

Op schamperen toon wordt in dezen bitteren tijd de Voorzienigheid verweten van niet dagelijks door middel van mirakelen tusschenbeide te tre-

den, maar komt men bijgeval met een werkelijk mirakel aandragen — denk aan Lourdes — dan wordt dit van te voren reeds als onbestaanbaar achter de bank geworpen.

Zoo maken ze er de Kerk een verwijt van alléén maar oog en oor te hebben voor het andere leven, de bekende wissel op de eeuwigheid, doch wijst men die heeren op haren socialen arbeid onder de jeugd, den werkmanstand en middenstand en wat al niet, — dan tapt men aanstonds uit het andere vaatje: Waarmee bemoeit de Kerk zich toch, haar koninkrijk is immers niet van deze wereld!

Biechten vinden ze gewoonweg..... niet te doen, — zoo vernederend, weet u, zijn zonden te belijden aan een mensch! Maar door diezelfde vechtgeneraals wordt op de biecht gesmaald als een „al te gemakkelijk middel om van zijn pekelzonden af te komen, een soort prikkel en spoorslag tot maar weer nieuwe zonden, een premie gesteld op het kwaad.“

De Kerk verklaart den Paus onfeilbaar. — Wat, stuiven ze op, een mensch als u en ik, die de pretentie maakt zich niet te kunnen vergissen! Maar in geval de Kerk haar Pausen eens als feilbare menschenkinderen annonceerde, zou het weer vlak omgekeerd luiden: Ah zoo, ik moet dus in geweten de leiding volgen van een man, die zich evengoed vergissen kan als ik.

Nooit ofte nimmer goed kunnen doen, schijnt het uitsluitend voorrecht onzer priesters. Zoo iets als het privilegium fori uit de middeleeuwen.

Met dit verschil dat nu letterlijk iedereen over hen tot rechter in Israël schijnt aangesteld.

Een geestelijke stapt met zwaren city-bag uit den trein.

— Kom, zegt hij, wij zullen dien armen drommel maar een footje gunnen, de man ziet zoo schraal als een Goudsche pijp.... en hij wenkt een witkiel, die wat happig op z'n vrachtje toeschiet.

— Kijk hij, moppert het volk, dat op het Stationsplein staat te baliekluiven, jawel, te voor naam om z'n eigen valies te dragen....

Een ander priester stapt uit de derde klas. De struische barrevoeter draagt zijn bagage zelf, gaat zonder omzien zijns weegs.

— Zie hem eens, dat volk is nog te gierig om een armen duivel een stuivertje te laten verdienen.

Een pastoor brengt in zijn parochie mooie dingen tot stand, sticht bonden, patronaten, vakverenigingen, ziekenkassen, weet ik veel. Wat ze van hem zeggen: Hij ziet ons allemaal onder den duim te krijgen.... priesterheerschappij!

Doet hij niets van dien aard, houdt hij zich rustig aan zijn pastorie, enkel bekommerd over kerk en kerkhof, dan is het: Heeft óók het buskruit niet uitgevonden, laat Gods water maar over Gods akker loopen!

Een priester is vriendelijk in den omgang met iedereen. Hij knikt en salueert en heeft een vroolijk woordje voor ouden Jan en Jongen Jan, voor Pa, Ma en Pietje....

— Wat slooft die man zich uit om zich popu-

lair te maken. Alles om de menschen maar te lijmen.

Is hij wat stiller van aard, wat timlede of terughoudend van complexie, dan is het: Wat geeft die man zich toch een air! Menschen van ons soort ziet hij met den nek aan.

Niets gemakkelijker dan van dit soort merkwaardige uitingen een waschlijstje op te maken.

Met den hemel valt er wel te accordeeren. Il est avec le ciel des accommodements. De Kerk is stijf en stram van onverdraagzaamheid.

De Kerk verschanst zich achter haar benepen prikkeldraad. Onverzoenlijk staat Ze tegenover elken vooruitgang. Waar al die nieuwigheden toch goed voor zijn.... nieuwe praktijken en devoties en wat al niet, waar we vroeger nooit van hoorden!

O Christus, die de liefde zelf waart... die zieken genas en zondaars vergaf en stierf voor die U kruisigden.... De God der Christenen..... een wreede God.... die de hel heeft uitgevonden en een eeuwigheid lang tegen de ongelukkigen woedt, die in zijn handen vallen,

De Kerk is te streng in haar optreden; Ze eischt het onmogelijke van ons. Wat al dispensaties op alles en nog wat, waar vroeger geen sprake van was.

Te zeggen, dat de Kerk van die toestanden Wat recht matigt de Kerk zich aan om ons.

op de hoogte is en daar- de les te lezen....
bij zwijgt....

De Paus is geen wereldlijk vorst, heeft zich enkel met de Katholieken te moeien.

De priesters moesten tot het volk gaan!

Geen godsdienst in de politiek, geen politiek in den godsdienst.

Voor wie zijn plichten waarneemt, loopt pastoor zich uit den naad. Maar houd je geen Paschen, dan houdt hij de hand op zijn zak.

De Kerk is dood!

De Kerk steekt het hoofd op!

Voor het vluchtig-lezend publiek, dat als de Lacedemoniers voor den langwjligen Griek in het midden van 't betoog het begin en bij het einde het midden weer vergeten is, voor dat publiek van „Het vliegende Wiel" wil ik tot beter verstand een enkele dezer merkwaardige contradicties ietwat puntiger aanscherpen.

- Mijn eerste pastoraat, verhaalde mij een eerbiedwaardig Fransch Geestelijke, was een charmante parochie in het arrondissement Cognac.

Wát gelukkig met mijn nieuwe benoeming, ging ik den sympathieken pastoor vaarwelzeggen, wien ik 2 jaar lang als kapelaan had ter zijde gestaan. Op het oogenblik van 't afscheid bond de oude heer mij nog een waarschuwend woord op het hart. — Doe toch vooral je best om niet één van je parochiaantjes in het harnas te jagen. Tracht het zoo mogelijk met een ieder te vinden, dat is ten slotte het gelijke middel om onzen godsdienst aantrekkelijk te maken....

Diep aan den binnenkant van mijn rug spelde ik de goedgemeende waarschuwing vast. Alhoewel het mij voorkwam, dat niets gemakkelijker vallen zou....

Er vertiep nog geen half jaar of ik was van het tegendeel overtuigd. En dat op gevoelige manier.

In een huis even buiten het dorp woonden twee broers, oude vrijgezellen, die daar met hun beidjes een eigenaardig, maar weinig aantrekkelijk huishoudentje vormden. Veertig jaar geleden van..... God weet waar gekomen, hadden ze dat eigenste huis gekocht en al dien tijd bewoond. Zonder een bepaald ambacht uit te oefenen, schenen ze het middel gevonden te hebben om rijk te worden en de vreemdsoortigste geruchten deden op hun rekening de ronde.

Beslist ongodsdienstig van aard en heftig tegen priesters en pastoors gekant, roemden ze er te pas en te onpas op nooit een voet in de kerk

te zullen zetten en naast hun hond te willen begraven worden....

Eén van de twee kwam de eerste weken na mijn komst te overlijden na meermalen in zijn ziekte de Sacramenten geweigerd te hebben. Op den sterfdag kwam zijn broeder op de pastorie over de begrafenis spreken. Ten hoogste verrast over dat bezoek bleef ik lang aarzelen om een Christelijke begrafenis toe te staan aan een, die dat klaarblijkelijk niet verdiende. Maar de laatste woorden van mijn pastoor klonken nog in mijn ooren: „Sta niet te sterk op je stuk, zie het met iedereen te vinden, stel geen mensch, die wat te vragen heeft, teleur....”

Overeenkomstig dien raad beloofde ik den overledene te begraven, wat den volgenden dag in de vroegte plaats greep zonder eenige plechtigheid en in tegenwoordigheid van slechts elf omstanders.

Den eersten Zondag den besten publiceerde het anti-clericale weekblad „La Lumière de Trou-sur-Charente” volgende correspondentie, die zogenoemd uit mijn dorp heette te komen:

Een onzer achtenswaardigste medeburgers, de heer Honorius Tartigrade, een schitterend voorbeeld van onwankelbare beginseltrouw aan de „Vrije Gedachte”, kwam heden na een smartelijk ziekbed te overlijden. Niet eens, maar honderd maal tijdens zijn leven heeft hij als zijn uitdrukkelijk verlangen te kennen gegeven, van burgerlijk te willen begraven worden. Wat den Zeer-eerwaarden en hoogst eerbiedwaardigen Pastoor,

waar we hier mooi mee zijn, niet heeft verhinderd de deuren zijner kerk wijd open te zetten en bij de lijkst van den heer Tartigrade te pontificeeren met al zijn wierook en wijwater of er geen wolkje aan de lucht was en het een der trouwste schaapjes zijner kudde gold.

De overledene moet die bejegening gevoeld hebben als een smaad. Doch er viel een goed stuk geld te verdienen en onze pastoor, verklaarde volgeling van Loyola als hij is, staat voor niets. Gelukkig, dat het volk eindelijk begint te begripen, dat... enz.

De bevolking is diep verontwaardigd.

Van dit laatste was iets aan. Zoo goed als eenstemmig waren mijn parochianen geërgerd, dat ik een Christelijke begrafenis toestond aan een, die zulks allerminst verdiend had. Parelen voor de zwijnen, zeiden ze.

Zes maanden verstreken en geen sterveling dacht meer aan de begrafenis van onzen Honorius Tartigrade, toen diens waardige broeder op zijn beurt ziek werd, volstandig de troostmiddelen der Kerk van de hand wees en stierf met een vloek op de lippen.

Door ondervinding wijs geworden, nam ik mij terdege voor beter op mijn tellen te passen en mijn menschen niet meer te ontstemmen. Onomwonden gaf ik te kennen, dat er aan geen kerkelijke begrafenis te denken viel; 't werd me trouwens niet eens gevasgd.

Het lijk werd dus burgerlijk ter aarde besteld, de plechtigheid had nog minder om het lijk dan de vorige, naardien er ditmaal slechts negen personen aanwezig waren.

Nu zou mijn houding, hoopte ik, de algemeene goedkeuring wegdragen. Oordeel dus over mijn verbazing, toen ik in „La Lumiere de Trou-sur-Charente” volgende correspondentie las, zoogenaamd alweer uit mijn dorp opgezonden:

Een onzer achtenswaardigste medeburgers, de heer Tiberius Tartigrade, kwam na een smartelijk ziekbed te overlijden. Laatsteleden Woensdag werd hij ter aarde besteld onder een ontzaglijken toeloop der bevolking. Waarom moest deze aangrijpende gebeurtenis weer ontheilgd worden door clerikale onverdraagzaamheid in den meest stuitenden en weerzinwekkenden vorm?

De Zeereerwaarde en hoogst eerbiedwaardige Pastoor, waarmee we hier zitten opgescheept, weigerde botweg de deur zijner kerk voor den lijkstoet te openen, weigerde zijn priesterlijk gebed en wijwater, wat hij het recht niet heeft te weigeren, als de menschen daar hun goede geld voor over hebben.

De overledene moet die bejegening gevoeld hebben als een smaad. Zelfs de eerbied voor den dood was hier geweken.

Maar er was een grofheid te plaatsen, een ouden wrok te vereffenen, een zielsbedroefde familie in haar heiligste gevoelens te krenken en onze pastoor, verklaarde volgeling van Torquemada

als hij is, liet zich door niets weerhouden. Gelukkig, dat het eindelijk tot het volk begint door te dringen dat... enz.

De bevolking is diep verontwaardigd.

Na het verlies van zijn broeder bestond de gansche familie van den heer Tiberius Tartigrade uit een rheumatieken hond en vijf of zes half-wilde katten. Ik betwijfel of de aandoenlijke passage van „La Lumière de Trou-sur-Charente” bij die zielsbedroefde verwanten voldoende waardeering vond. Doch van dat laatste was weer iets waar. Zoo goed als eenstemmig bleken mijn parochianen geërgerd en gebelgd over mijn ongemotiveerde strengheid en verregaande onverdraagzaamheid. Indien ik derwijze voortging als 'n Aziatisch Satraap op te treden, was dat de beste manier om den — godsdienst in den grond te boren...

FREIHEIT, DIE ICH MEINE...

ORLOGSBEELD.

Gesloten poorten, dubbele gracht,
Ontruste honden, wacht bij wacht
En de onvermurwbre kastelein...

Voor de ramen waren luiken met veiligheids-slotsen, de buitendeur had een ketting, een patent-slot en twee grendels. De gordijnen weerden zich op zijn best om onbescheiden blikken af te weren. Met zijn ontzaglijken muil op de sterke pooten waakte mijn bloeddog op de vloermat, luisterscherp. De meid was in de keuken, brommig en prikkelbaar... Aldus was de situatie, 's avonds half elf, toen er gescheld werd.

Met de vingervlugheid van een in de kunst vergrijsden goochelaar keilde ik mijn pondje wittebrood — met van te voren bestudeerden greep — in de klaarstaande papiermand, vliegensvlug verdween ook het sneedje gehamsterde ham, luttel overschot van mijn clandestiene rooversmaal, in den grijnzenden slokbek van mijn Cerberus. Aan het laatste corpus delicti, mijn theepotje, toegekomen, brandde ik mij de vingers zoo geducht, dat ik den heeten inhoud over mijn broek en vlak daarop de steenen oppervlakte op mijn teenen kreeg. Ik had 't liever andersom gewenscht.

Opkijkend met den schuwen blik van een verschrikte broedkip naar den kuikendief, aanschouw-

de ik, omlijst door den deurpost, de aangrijpende figuur van Jan Knibbel.

Tien minuten had ik noodig om zonder op te kijken of op te houden achtereen door te praten. Woord en toon waren vriendelijk-beleefd, maar hadden op hem de uitwerking van een April-koeltje, dat den balsem van den zomer moest brengen, maar nog de kilheid van het ijs bezat. Toen ik ophield, niet zoozeer uit gebrek aan stof als wel aan adem, zat de jongen daar als een beeld van verlagenheid en stamelde iets over het onchristelijke van sarcasme, nog zoo laat op den avond.

— Ik weet mezelf over het algemeen nog al tot Christelijk sarcasme te beperken, antwoordde ik met een gezicht zoo leelijk als twee duivels, — ik heb daar schik in en zoover ik heb kunnen nagaan heeft 't nog nooit iemand goed of kwaad gedsan! Toen verwenschte ik nog een paar minuten den vermaledijden oorlog, die oorzaak werd, dat een in deugd vergrijsde philantroop als ik bij zijn souper de helsche angsten van een volwassen moordenaar te doorworstelen had.

— Kismet! riep Jan in een van m'n groote versleten leuningstoelen gedoken en oogenschijnlijk niet van plan daar het eerste half uur weer uit te kruipen, — Kismet, Pastoor.

— Ik mag een mes inslikken als ik je begrijp, moet je sigaretten hebben, vroeg ik.

— Kismet, zei Jan nogmaals met een gezicht zoo vol rimpels, alsof een leege tabakszak over zijn schouders uitkeek, — dat beteekent: het staat geschreven!

Zooals een zeeschelp ten eeuwige dage het gegons behoudt van den oceaan, die haar één dag met gedruisch vervulde, zoo kregen mijn oude ooren weer eens een dissertatie te hooren, ditmaal over fatum en determinisme en wat al niet, welke de inleiding tot volgende vertrouwelijke mededeelingen werd.

Volgens Jan had niemand schuld aan het schrikkelijk oorlogsbedrijf, dat de Europeesche volken nu vier jaar lang als roode en zwarte mieren tegen elkaar injoeg. Bettmann Hollweg niet, Grey niet, niemand niet!

Mocht een der lakens-uitdeelende partijen (welke of wie, daar bleef hij als neutrale mogendheid natuurlijk buiten) met toeleg en opzet den oorlogstorm ontketend hebben, in dat geval was die persoon of die partij enkel schijnbaar aansprakelijk, slechts oogenschijnlijk de schuldige, aangezien diens wil wel verre van vrij te zijn, onvermijdelijk en onverbiddelijk in deze noodlottige richting bewogen werd. — U houdt nog, niet waar, zoo onderwees hij al verder de jeugd, — dat de mensch een vrijen wil heeft en bijgevolg verantwoordelijk voor zijn daden is; brengt hij iets goeds tot stand, het is, wijl hij dit eigenmachtig heeft gewild, vandaar zijn recht op loon. Rijdt hij een scheeve schaats, dan doet hij dit uit vrije keus, zoodat straf gevolgelijk verdiend is. Naar ik meen, noemt men dat theologisch: het vraagstuk van den vrijen wil?

— Theologisch, ontologisch en gewoonweg logisch, ga maar door!

— Om 't bestaan van dien zoogenaamden vrijen wil te bewijzen, beroept U zich — heb ik het wel — op ons gewone menschenverstand, op de persoonlijke ervaring van Jan en alleman?

— Er zijn nog wel meer bewijzen, maar dit is het meest gebruikelijke, wijl het meest pakkende en voor de hand liggende.... 't Staat immers als een paal boven water, dat we in macht van omstandigheden ons zoo vrij als een vogel voelen? We handelen zus of zoo, maar weten ondertusschen, dat we naar believen ook anders kunnen doen. Gaan 's avonds op visite, maar hadden — als redelijk wezen — ook naar bed kunnen gaan. Praten honderd uit over alles en nog wat, maar zouden — desgewenscht — ook den mond kunnen houden.

— Schijnbaar, Pastoor, oogenschijnlijk! viel de Hoogleeraar me in de rede met een lachje, dat ik wel van zijn gezicht had willen slaan, — want er zijn filosofen, die beweren, dat dit je reinste zelfmisleiding en illusie is. Wijsgeeren en wel van de bovenste plank, die — vlak omgekeerd — houden dat onze handelingen één voor één gedetermineerd worden door omstandigheden, die ze onverbiddelijk in de een of andere richting sturen....

— Dan zit er niets anders op, beste vent, dan dat die filosofen van de bovenste plank ditmaal de plank eens misslaan, wat nu juist niet de eerste keer zou zijn. Met veel van hun systemen gaat het, zooals het indertijd Ananias en Saphira verging: — de voeten van die u zullen uitdragen, zijn daar!

Zelfs in dit middernachtelijk uur schijnt het me geen heksentoer die dwaling, hoe slinksch ze ook voortschuift, bij den staart te vatten en den kop in te knijpen. Let op, ik begin een aardig spelletje, onschuldig, leerzaam en tegelijk hygiënisch.¹⁾ In het Engelsch noemen ze het: Hands up! Welken arm verkiest ge, dat ik ophef?

— Den linker!

— En ik steek mijn rechter op!

— Den rechter!

— En 't is linksch waaruit je gewaar kunt worden, dat ik over een vrijen wil beschik om een mijner armen naar believen omhoog te steken. Een wil, die onafhankelijk als hij is, daardoor het tegengestelde doen kan van den uwen

— Onafhankelijk, zegt U.... Weet u dat wel? Zeg: oogenschijnlijk onafhankelijk en we gaan accoord. Wel degelijk hangt hij van den mijnen af in dien zin, dat mijn woorden — hoe dan ook — druk uitoefenen op uw wilskracht en er u toe brengen het tegendeel te doen van de beweging, die ik commandeerde.

— 't Zij zoo. Dan maar weer opnieuw begonnen. Dikteer nu maar welke arm de hoogte in moet!

— De linker!

— Daar gaat de rechter!

— De rechter!

— En 't is de rechter!

— Nog eens de rechter!

¹⁾ Spelletje en vergelijkingen zijn aan het Fransch ontleend.

— Maar nu gaat de linker! Van de drie orders der Kommandatuur heb ik bijgevolg alleen de tweede uitgevoerd en beide andere in den wind geslagen. Waarom? Omdat ik dat vrijmachtig wilde, en ik zet het u daarvoor eenig ander motief te vinden. Voor hetzelfde geld had ik uw drie voorschriften kunnen gehoor geven, — of dwars er tegen in kunnen gaan, of ook 't eerste gehoorzamen en de twee andere aan mijn schoenen lappen enz. En dat alles zonder andere noemenswaardige reden dan mijn eigen vrijen wil.

— Zonder andere redenen, die u achterhalen of onderkennen kunt, Pastoor.... Ik voor mij zie daar trouwens ook geen kans toe. Maar is het daardoor zeker dat geen onbekende motieven in het spel zijn. Wat toch zegt Bayle, de groote Fransche filosoof? Wij wanen ons vrij, zegt hij, wijl ons de oorzaken onbekend zijn, die ons doen willen. En om dat waar te maken neemt hij zijn toevlucht tot een eigenaardig voorbeeld, het typisch voorbeeld van een doodeenvoudigen drijftol, wist u dat....?

— Om je te dienen, doch doe maar net of ik het voor het eerst hoor.... leg maar eens uit.

— Nu, die drijftol dan, zegt Bayle, draait natuurlijk. Veronderstel echter, dat hij daarbij voor een oogenblik aan het denken ging. Wat zou er gebeuren? Onbewust en onkundig van den zweepslag, die hem in beweging bracht, zou hij warempel zich gaan verbeelden, dat hij vrijwillig draaide. Maar nu weet u evengoed als ik, dat zonder zweep die tol geen slag in de rondte zou doen....

— Is dat alles?

— Is dat niet genoeg?

— Een woord van dank intusschen aan dien gebenedijden draaitol, die ons het machtig raadsel van den vrijen wil heeft opgelost. Veeleischend ben je niet van avond. Jan! Ieder menschenkind had tot dusver de zekerheid, dat hij al handelend vrij handelde. Onze heele maatschappijleer, ons keele rechts- en gevangeniswezen is daarop gebaseerd. Om nu die „zekerheid" een knauw te geven, stelt ge daar een „misschien" tegenover. „Misschien" geven we wel gevolg aan onbekende impulsies. En daar dit „misschien" er wel wat onderkomen uitziet om tegen een „zekerheid" van goeden huize te worden ingeruild, geeft ge om de kansen gelijk te maken, mij nog een drijftol op den koop toe!

— Pardon, ik niet, maar dat doet Bayle, zei Jan, die nattigheid begon te voelen.

— Toont Bayle me dan — tegenover mijn zekerheid van vrij te zijn — een andere „daadzaak", een draaienden tol en zegt: Ziedaar een tol, die — kon hij denken — zou denken dat hij vrijwillig draait. Alzoo weet Bayle op een prik wat een priktol denken zou, ingeval die priktol dacht. Zonder zweem van aarzeling doorschouwt hij wat in dat verborgen binnenste omgaat en proeft de houten nieren. Indien ik kalm-beraden mijn eigen gedachtenloop naga, geeft hij voor dat ik aan zinsbegoocheling laboreer, maar hij slaat den spijker op den kop en dringt door tot het hart van de zaak, wanneer hij optreedt als gedachtenlezer van

een draaitol, die zus of zoo zou denken, indien hij denken kon.... Gott im Himmel! is me dat een argument van giestaal, jongen!.... De vrije wil, 'smenschen hoogste en heiligste poesaka, heeft zich geducht in acht te nemen voor dat tolletje, dat in zijn onschuld nu nog nergens aan denkt, doch in wiens plaats Bayle denkt! Pas op!... Als Bayle zat, waar jij nu zit, weet je wat ik zeggen zou?.... Jij draaitol, zou ik zeggen!....

— Kalm aan, Pastoor, alleen kalmte kan ons redden.... Niet personeel worden!

— Maar jongelief, ik ben zoo kalm als een marmot. Draaitol bedoelt hier allermintst een persoonlijke belediging, maar het vaststellen van een natuurkundig feit: gij zelf zijt, — of zoo ge dit liever hoort — ik zelf ben dan een soort van tol, want op stuk van zaken breng ik geheel mijn lieve leven met draaien door. Met het dierbaar plekje grond, waarop ik geboren en getogen ben, draai ik rond de as van de aarde en dat zoolang ik het levenslicht aanschouw.

Terzelfdertijd ben ik naar Bayle's opzet: een tol, die draait. Ik draai en ik denk. Ik draai al denkend en al draaiend denk ik. Maar nu, wat denk ik nu? Is het ooit in mijn hersens opgekomen, dat ik die beweging vrijwillig maak? Geen kwestie van! Ik denk, dat ik permanent aan het draaien ben, wijl dat nu eenmaal niet anders kan, gehoorzamend aan uitwendige krachten, die sterker zijn dan ik. Waarom zou die houten draaitol, gegeven dit en dat, daar nu anders over denken dan meine Wenigheid?

— Ja Pastoor, dat weet ik ook niet!

— Kijk dan eens hier, een ander voorbeeld uit de kinderwereld laat ik tegen je meegebrachte speelgoed opwegen om duidelijk te maken, wat het argument van Bayle om het lijf heeft. Om in hetzelfde genre te blijven, kies ik het houten paard van een draaimolen.

Ik, menschenlijke priktol, draai om de as van de aarde, dit is de eerste beweging, die ik noteer en ik ben mij sterk bewust, dat mijn vrije wil daar part noch deel aan heeft.

Ook weet ik, dat ik naast dien cirkelgang nog een tweeden meemaak: ik draai ook rondom de zon en mijn lijfelijke tol speelt dat karweitje in twaalf maanden klaar. Vanzelf ben ik me als denkend wezen ook deze beweging bewust, maar in tegenstelling met den tol van Bayle weet ik beslist, dat ook dit een pretje tegen wil en dank is en ik om den dood niet vrij ben niet te draaien.

Maar nu wordt ik als een huilende Derwisch bovendien bevangen door een ware draaimanie. Beide caroussels zijn me op geen stukken na genoeg; nog meer wil ik røndtollen en ik klauter op het paard van een draaimolen. Op die manier heeft mijn denkende tol een drievoudige beweging. Maar in plaats van zich hardnekkig vogelvrij te wanen, zooals Bayle vooropzet, weet hij par reflex weergaansch goed het in het oog loopend onderscheid tusschen wat werkelijk vrij is en wat dit niet is en redeneert als volgt:

Ik draai om de as onzer aarde en doe dit tegen wil en dank.

Ik draai ook om de zon, insgelijks bon gré mal gré.

En ten slotte draai ik ook nog in een malle-molen rond, maar doe dit ingevolge mijn eigen vrije beschikking, zooals ik zeer wel constateeren kan.

Ten opzichte van de twee eerste bewegingen ben ik noch vrij noch verantwoordelijk, maar bij de laatste ben ik eigenmachtig en naar vrije keus te werk gegaan en kan men rekenschap van mijn daden en in zoover ze voorzien zijn, van de gevolgen eischen. Iets van gesnapt Jan?

— Van kop tot staart, Pastoor, en ik moet zeggen: U hebt gelijk!

— Dat dacht ik ook en ik houd er niet van in mijn overtuiging geschokt te worden, maar..... heb ik gelijk, dan heeft Bayle ongelijk en heb ik de eer je te groeten.

GEWETENLOOS ?

Jan wordt even doordringend als de geur van de beroemde Siroopfabriek tegenover me, die in dit vroege voorjaar zich verbeeldt voor bijbehoorende balsamieke lentelucht te moeten zorgen. Hij komt binnen zonder kloppen, hangt rond en doet niets, kijkt over mijn schouder om te zien waarover ik schrijf en heeft een flauwsie over het dure garen wanneer ik zeg, dat hij den draad mijner gedachten onherstelbaar gebroken heeft. Als er één naam is waar ik meer hekel aan heb als aan Jan, dan is het aan dien van Knibbel. Natuurlijk zou ik hem vierkant de deur uit kunnen zetten. Maar ik vergeet dat te doen, tot ik te laat bespeur, dat hij mij geheel uit mijn werk heeft gehaald.

En het zou toch zoo mooi kunnen zijn ! Al de elementen zijn opgereguleerd om onze bijeenkomsten te maken tot een zegen voor tijdgenoot en nazaat. Zelfs het poëtisch waas, waar wij menschen, — hoe ouder hoe gekker — verzot op zijn, ligt er dik over heen. Het licht der maan, die boven de boomen heenzelt, schijnt door 't venster vol op ons en 't donkere deurkozijn, waaruit Jan pleegt voor den dag te springen, is een achtergrond vol uitwerking. Abraham met zijn welbe-

minden Izaäk; Paulus aan de voeten van Gamaliel; Thomas ter school bij zijn ouden Magister Albertus. Uit den een straalt de lieve onbeschaamdheid van jeugd, gezondheid, kleur en kracht; de knop, die zich juist ten vollen bloei heeft ontplooid. De ander draagt het merk van de zorg, van de vele wijsheid, waarin veel verdriet ligt en achter zijn convexe brilleglazen wonen de schimmen van doode jaren.

Doch in plaats van een aantrekkelijk avond-uurtje, wordt het telkens een avontuur en de ironie van deze ongemeen pijnlijke partij ligt in den schijn van vroolijkheid, die blijkbaar opgehouden moet worden. Wat voor schepsels zijn andere menschen toch! Als een dolende ziel loopt Jan door leesalen en langs boekenkraampjes en snuffelt overal aan. Volgepropt als een kip met mais, met een geweldigen voorraad volslagen onjuiste kennis over alle denkbare onderwerpen onder de zon, komt hij bij me om me de stukken daarvan om de ooren te smijten. Zijn schelle stem krijscht me een oneindigen tijd zijn lawaaiige praat in het oor. Dat maakt mij beduust en het gesprek lijdt er onder. Jan is een onvergetelijke vent, maar hij is niet de volkomen broeder van mijn gedachte en ik niet van hem.

— Waar praat je dan het liefst over, vroeg ik met een wanhopige poging om mijn humeur te regelen.

— Over mezelf, zei Jan — en dat doet iedereen! The proper study of mankind is man? En wel de mensch, zooals u hem Zondag van den preekstoel

beschreven hebt, geschapen naar het beeld van God. Doch dan niet zoo verstaan, alsof we aan de menschelijke gestalte zouden kunnen waarnemen hoe God er uit ziet, maar bedoeld zijn hier de drieëenige vermogens der ziel, ons verstand, geheugen, geweten... Alleen van dat laatste heb ik het mijne nog niet! Is het geweten nu werkelijk een goddelijke sprank in den mensch, die regulier zijn denken, spreken en handelen richt. Of is die brave spreuk soms een brokje catechismus voor halfwasjes bestemd en langs den fatalen weg van vergissing tusschen uw overigens aannemelyken uitleg verdwaald. Een goddelijke sprank in den mensch!

— Wat moet het dan wél zijn, verzuchtte ik uit den afgrond van uitersten deemoed.

— Waarom geen innerlijke stem der natuur, geen natuurdwang, betoogde Jan — iets in den trant van onzen smaakzin, waardoor we het schoone als begeerenswaard, het leelijke als iets afstootelijks gewaar worden?

— En langs welken fatalen weg van vergissing schimpte ik, — ben je tot die bevinding gekomen?

— Langs de studie der moderne ethnographie, kirde Jan met opgezette borst als een bekroonde kropdoffer. — Vergelykende Land- en Volkenkunde heeft me geleerd dat bij individuen als bij geheele volken het geweten even verschillend is als de smaak. Zoomin als wij, Europeanen, eenzelfde smaak bezitten als de buitenmensen in den om- trek — denk maar aan het hondenvleesch der Japanners, de bedorven eieren der Chineezers,

het tatoeëeren der Papoeas — evenmin hebben we een uniform geweten, wat toch het geval moest zijn, ware het geweten een sprank, een stem van God. Volgens uw systeem moest het bij den eenen mensch niet anders spreken dan bij den ander; een cultuurvolk prompt hetzelfde dicteeren als een kafferstam. Maar juist het omgekeerde zien we gebeuren. Wordt hier een dierbare echtgenoot begraven, dan zet de overlevende koffiewater op voor een bakje troost als de stoet van de begrafenis terugkomt, — maar in Voor-Indië beschouwt de weduwe het een gewetenszaak zich levend naast het lijk van haar man op den brandstapel te werpen. Terwijl voor ons gevoel aan de hand van een moordenaar bestendig bloed kleeft, heeten de Kabylen den man gewetenloos, die bij den moord op een zijner bloedverwanten niet aanstonds op bloedwraak peinst. Het gewetensvolle werk van den Indiaan is 't scalpeeren van een Bleekgezicht en als trofeeën hangt hij de bloedbedropen scalpen aan zijn Zondagsche vest, terwijl de Dajak bij zijn liefje niet hoeft aan te komen vooraleer hij de noodige koppen gesneld heeft. En zooals wij in 't vleeschderven, zoo zien de Caraïben en andere Anthropophagen in het menscheneten een godsdienstig gebruik. Zoolang de blanke ze niet met scherp achter de veeren zit, geeft hun de scherpe beet van het geweten niet den minsten last; integendeel komen hun die gruwelstukken als heldendaden voor.

— Mag ik vragen of Jan het met mij eens is, dat de mensch verstand en denkvermogen bezit....

— Natuurlijk hebben we dat, glimlachte Jan en wreef zich over den bol, of hij desgewenscht wel aan export zou kunnen denken, — alleen maar, wat zou dat nu?... .

— Dan weet je meteen, dat sommige menschen het tot hooge ontwikkeling brengen, maar het verstand van anderen (hm!) om zoo te zeggen..... slaapt, wijl ze van huis uit ongeschikt tot denken zijn en wederom bij andere menschen en andere volken het verstand op zijwegen is afgedoold en van de eene dwaling in de andere valt.

Ik herinner hier alleen aan het heksenwezen, de toovenarijen en menschenoffers van het Heidentom. Hoe komt nu dat menschenverstand, dat van nature en van huis uit bij alle volken toch homogeen is, tot zoo veelzijdige en tegenstrijdige uitingen?

— Ja, dat zal aan de opvoeding, aan de ontwikkeling liggen....

— Denk ik ook.... Zooals de mindere man zijn muntgas, ook krijgt de mensch bij zijn geboorte den aanleg gratis, maar de exploitatie, de verdere ontwikkeling van het verstand wordt aan hemzelf overgelaten.

— Zoo is het, knikte Jan.

— En zoo is het ook met het geweten, dat ons in aanleg en in goeden staat wordt meegegeven, maar voor welks opvoeding we zelf te zorgen hebben. En naardien het o zoo vaak averecht wordt opgevoed, naar die mate doet zich ons menschelijk geweten o zoo vaak verschillend voor.

— Ik zou zeggen, wat heb je aan een geweten, dat zoo licht van de wijs raakt?

— Wat heb je aan een verstand, dat even gauw de kluts kwijt raakt. Laat overigens ons geweten door verkeerde behandeling en bij wijze van uitzondering dan eens mistasten zoo bij individuën als bij heele volksstammen, wat zou dat nog? In de groote lijnen staat het vast en onbewogen, in eerste instantie stemt het geweten aller menschen overeen.

— En hoe luiden dan die fundamenteele artikelen, waaromtrent geen onderscheid bestaat?

— Zooals het tot het wezen van ons verstand behoort, dat het in staat is tot begrijpen, oordeelen en besluiten, zoo ligt het in het wezen van ons geweten, dat het ons drie dingen leert:

1ste. Er is een onderscheid tusschen goed en kwaad.

2de. Het goede moet men doen, het kwade laten.

3de. Er is een Rechter, die van doen en laten rekenschap vraagt.

In deze drie elementaire punten stemt het geweten aller volkeren overeen. Daar valt niet veel tegen in te brengen, ook niet door de moderne Ethnographie. De misdadige mensch zal moeten bekennen, dat hij een inwendige stem hoort, die hem aanzegt, dat zijn booze daad — ook al is ze aan geen sterveling openbaar en ook al kan ze niet aan het licht komen — haar eindelijke straf niet mankeeren kan. In ons priesterleven stuit men vaak op frappante bewijzen, hoe het verkeerd geweten den mensch geen rust laat, hoe die onrust

overslaat in vertwijfeling en die vertwijfeling tot bekentenis voert. Een der bestaansvoorwaarden van onze biecht. Eens vertelde mij een moordenaar dat hij in de veertig jaren sinds zijn misdaad geen rustig uur meer gekend had. Van het eene vermaak had hij zich in het andere gestort, had de gansche wereld doorgereisd, maar geen plek op aarde gevonden, waar die verwijtende stem van binnen zweeg. Toen had hij ten leste besloten zijn misdaad aan te geven, waarop het hem lichter om het hart werd. ...

— Ja, u zegt dat nu zoo, maar ik voor mijken wel andere voorbeelden. Voorbeelden van mooie jongens, die er op los leefden als koning Herodes, en niettemin het bekende kind op „t blauwsatijnen kussen” in gemoedsrust evenaren. De klassieke worm van het geweten schijnt af en toe van een onschadelijke soort te zijn.

— Omdat de mensch, Jan, onder alles door in staat blijft zijn geweten te verdooven, in slaap te sussen en af te stompen. Door langdurige gewoonte van slechte handelingen, door de morphine van abnormaal leven kan de mensch in een toestand raken, dat zijn geweten inderdaad schijnt ingeslapen. Neem maar den dronkaard. De sterke drank heeft zijn hersens verlamd en verziekt tot het paroxisme van delirium tremens, de brandewijn heeft gelijkerwijze ook zijn geweten... ingemaakt, dat verdoofd ligt evenals zijn verstand. Evenwel kan ieder oogenblik dat ingeslapen geweten weder wakker worden, wat meermalen plaats heeft inzonderheid als het sterfuur nadert

en 't oordeel in aantocht is. Ook al dient die gewetenswroeging dan ook enkel om den zondaar in een afgrond van wanhoop en vertwijfeling te storten.

— Kan het niet zijn, informeerde Jan, die niet gauw iets opgaf — dat het geweten in plaats van een goddelijke sprank een soort van dressuur, een aanwendsel, een opvoedings-substraat, een resultante van onze omgeving is. . . . Ouders en onderwijzers brengen den kleine vooroordeelen bij, verdraaien de weeke kinderhersens in de aangegeven richting en. . . le tour est fait. En aangezien de jeugd-indrukken voor onuitwischaar gelden. . .

— Wanneer het oordeel van ons geweten een vooroordeel ware, door opvoeding teweeggebracht, moesten wij die vooroordeelen — naarmate het verstand zich baan breekt — één voor één afleggen. Hoe de dingen, die des kinds zijn, bij toenemende ontwikkeling het veld ruimen, weet ik uit ondervinding. Bij ons thuis hadden we een oude meid, die ons met de afgrijselijkste spook-histories wist bang en zoet te houden. Zoo zielsbenauwd, dat we ten leste overal spoken zagen, wat maar roerde of ritselde was een geest.

Maar op eens was bij het uitbotten van mijn verstand die dwaze vrees verzwonden. Mijn opinie over het onderhouden der Tien Geboden Gods heeft zich intusschen niet met de jaren gewijzigd. Hoe ouder ik word, des te zwaarder voel ik den plicht ze stipt te moeten naleven.

Insgelijks is het een ongepermitteerde dwaling — dwaling ook tegen de vergelijkende Land- en

Volkenkunde — te beweren, dat dit onderscheid tusschen goed en kwaad door het Christendom is in de wereld gebracht. Zoover de geschiedenis in de donkere oudheid teruggaat, vinden we het geweten als gezet der menschheid, bij alle volken en onder alle zonen, bij barbaarsche stammen evengoed als bij beschaafde natiën.

Grieken en Romeinen stelden het geweten onder het zinnebeeld van de Furiën voor, den booswicht zonder ophouden vervolgend, hem rust latend bij dag noch nacht tot hij door boete zijn misdad had gedelgd. En ook in de brutoeste kafferkrallen gelden moord en echtbreuk voor slechte zaken.

Hoe komt het nu, dat ik het een voor goed, het andere voor slecht taxeer? Toch wel hier vandaan dat ik in mij een bindende wet weet, die mij het eene oplegt, het andere verbiedt. Doch waar een wet is, daar is een wetgever. Alvorens te onderstellen, Jan, dat alle menschen zich vergissen, is het niet verstandiger te gelooven, dat allen gelijk hebben? Wat heel het menschelijk geslacht als één man bevestigt. kan geen leugen zijn, of de mensch zou krachtens zijn wezen en aanleg moeten liegen, waar ook de moderne Ethnographen niet aan willen. De eenstemmige en eenvoudige belijdenis van een Hooger Wezen door het geweten blijft een bewijs voor het Godsbestaan krachtiger dan de meest vernuftige redeneering.

EEN SLOT, DAT PAKT.

Hoe ook de dreigende papiernood het bedrukte voorhoofd frons, tot goed begrip van de situatie heb ik eerst een mogelijk misverstand uit den weg te ruimen.

Vooreerst — al ben ik nog geen Monseigneur — zoo heb ik toch mijn secretaris. Een secretaris, die me 's avonds de krant voorleest. Maar dat om den dood niet ten gevolge van seniele aftakeling, — de enkele grijze haren, die ik heb, zijn het gevolg van diep en ernstig nadenken — doch in verband met de aldoor pakkender overeenkomst onzer tegenwoordige drukinkt-geuren met een mixtuur van lijkkisten, scharretjes, Haarlemmer-olie en schoensmeer. Hoef mijn oude Kaat heeiemaal niet meer te vragen of de krant er al is. Met de deur toe ruik ik ze al op mijn kamer.

Wie bij dezen Sybaritischen maatregel aan de verwijfdheid van den ouden dag gaat denken, zou ik wel eens een half uur bij me willen hebben om hem te vertellen wat een fatsoenlijk man van hem dacht. Wat drommel, zijn dan al onze vijf zintuigen in dezen treurigen tijd voor het wegwerpen? Ons menschelijk gevoel finaal afgestompt, onze vooruitzichten allerbedroevendst, wat we te hooren krijgen maakt een hond aan 't huilen, onze smaak bedorven door Ersatz,.... waarom

mag dan de laatste der Mohlicanen, onze reuk, niet in eere gehouden in plaats van vergiftigd?

Vandaar dat ik een secretaris heb, die me geregeld de kranten voorleest. Hij is op allerlei punten krankzinnig, maar zijn krankzinnigheid maakt indruk. Hij bezit een schat van de meest aantrekkelijke vormen van krankzinnigheid, die hij de waardevolle uitingen van zijn kritisch-aangelegden geest noemt. *Son coeur est un luth suspendu, sitôt qu'on le touche il résonne...*

Sedert heeft de ondervinding mij geleerd, dat tweebeenige wezens van zijn soort verbazingwekkende dingen zeggen. Zooals Salomon, Socrates, Plato en meer verstandige lui hoort hij zichzelf graag spreken, mijn zenuw- of hersencel, waarmee de mensch de gewaarwording van verbazing ervaart, is er dof van geworden. Uren achtereen voert hij als een jonge kikvorsch het woord; hij praat maar door en is aan 't eind van zijn praten er van overtuigd, dat je 't volkomen met hem eens bent, — zeg je dat dit niet zoo is, dan begint hij weer van voren af aan.

Maar in 't vervolg dank ik daar feestelijk voor. Denkt hij soms, — te oordeelen naar zichzelf — dat mijn familie uit gekken bestaat. Ik heb er genoeg van gekregen om op die wijze mijn leven een voortdurende eerste April te doen zijn. Bij de eerste kans, die ik te pakken krijg, ben ik van plan mijn prestige voor goed te herwinnen met het woord te nemen en aan één stuk door te praten, dat er geen speld is tusschen te steken. Als ik wil, kan ik evengoed als hij breed

van gebaar en lang van stof zijn. Bij die gedachte komen mij de tranen van plezier in de oogen.'

Jan las op den rustig-slapen toon van iemand, die het bericht de moeite niet waard acht, maar het eenmaal begonnen ten einde lezen wil:

De beroemde Stiermarksche dichter Peter Rosegger, die 15 Juli 75 jaar wordt, is ernstig ongesteld, zoodat hem op eigen verzoek de laatste Sacramenten zijn toegediend. Peter Rosegger stond bij zijn leven vaak zeer vijandig tegenover de Katholieke Kerk.

Aan de zielkundige beteekenis van dit gebeuren, begon ik dapper mijn preek, — zal menigeen maar luttel aandacht schenken. Zonder nadenken, doordien hij aan dergelijken loop van zaken onbewust gewoon en gewend geraakt is, leest de Katholiek er overheen; niettemin is het van ongeweten belangrijkheid.

Het uur van den dood is voor menigeen oorzaak of aanleiding om in een opvallenden raaklijn den cirkel van het tot dusver gevoerde leven te verlaten; het sterfbed geeft meermalen een démenti aan heel een voorafgaande levensbeschouwing.

Zoo iets is best te begrijpen! Wat macht van geluiden trachten niet door het drukke daagsch rumoer het kalm geluid van plicht en geweten te overstemmen? Het geweten zegt wat het te zeggen heeft, maar ons eigenbelang krijst daar tegen in; hartstocht rust niet voor ze de boven-

partij heeft; de buitenwereld brult mee in koor. In ons plechtig, maar onzeker, maar ontzettend uur van sterven wijken al die geluiden als een booze droom in den morgen. Voor het brekend oog van wie daar neerligt, blijft nog maar één ding van belang: om met dat achteruitgezet geweten weer op goeden voet te komen. Wordt hem genadig tijd gegeven, zoo slaat hij een terugblik op het groot verleden. Ontdekt hij daar beklagenswaardige woorden, ontoelaatbare handelingen, ergernisgevende geschriften, dan betreurt hij die en tracht de fout — voor zoover nog mogelijk is — te herstellen. Met het oog op de toekomst maakt hij van het heden een veroordeeling van het verleden.

Hoe vaak zijn we van dergelijk gebeuren geen getuige geweest? We hebben kennissen, bureu, vrienden misschien, van wie we het jarenlang betreuren dat.... „ze er niet meer aan doen!“ Daar lezen we in hun doodsbericht, dat zij godvruchtig voorzien van de laatste Sacramenten in den Heer zijn ontslapen; wat in de taal der Kerk niet anders zeggen wil, dan dat zij bij hun sterven hun geweten weer in orde brachten, de ergernis wegnamen, en na jaren van vergetelheid weer tot den God hunner kinderjaren zijn weergekeerd.

Dat zulk een sterven de herroeping, de loocheening en veroordeeling van het voormalig-geleide leven inhoudt, spreekt voor zich zelf. Alleen maar, wat heeft men nu te gelooven? Wanneer was de man, die op zijn doodsbed tot inkeer komt, oprecht?

Moeten we in zijn levensdaden gelooven? Hebben we ons te houden aan zijn laatste wil?

Het antwoord dringt zich met kracht naar voren: natuurlijk hebben we den stervende te gelooven: Zijn oog wordt niet meer verdonkerd door nevels van hartstocht en hebzucht; zijn oor verneemt geen andere stem dan die van zijn plicht; op den drempel der eeuwigheid ziet hij de dingen dezer wereld uit de hoogte, ziet ze bijgevolg in hun juiste verhouding en tragische kleinheid. Er behoort een hooge moed toe om als laatste woord te zeggen: doe niet zooals ik deed, en niemand zal uiteraard iets dergelijks bekennen tenzij gedwongen door de klaarblijkelijkheid en oprechtheid van zijn veranderd inzicht.

*Qui n'a qu'un moment à vivre,
N'a plus rien à dissimuler.*

Op het einde van iedere zitting ziet men afgevaardigden de tribune van het Palais Bourbon opklimmen om „hun stem te verbeteren.” Den vorigen dag liet men ze „vóór” stemmen, terwijl ze er averechts „tegen” waren. En zoo kan het gebeuren, dat die stemverbeteringen talrijk genoeg zijn om de minderheid van gisteren in een meerderheid om te zetten; alleen maar de eerste stemming blijft geldig.

Het Fransche Tijdschrift „La Réponse” heeft opgemerkt hoe naast Kamer of Senaat nog een andere plaats haast evenveel stemverbeteringen ziet het doodsbed. Van tijd tot tijd berichtten de kranten het overlijden van een Député of

Senator, die zich met God verzoende en nu zijn laatste woord uitbracht om „zijn stem te verbeteren.” Hij had — voor zijn deel althans — meegewerkt om de kloosterlingen uit hun huis te zetten en in ballingschap te zenden en: verbeterd nu zijn stem. Meegeholpen Kerk en Staat te brouilleeren en: verbetert zijn stem. Beslag gelegd op fondsen bestemd tot rouwmissen voor de zielrust van overledenen en: verbetert zijn stem. Droevig en bedenkelijk, dat ook in dit geval de eerste stemming geldig blijft.... maar God is goed!

Twee verschillende lijsten werden gevolgelijk in Frankrijk rondgedeeld en ingevuld met de namen van politieke personen, dat is te zeggen van mannen, die in naam van hun medeburgers gezag uitoefenden door middel van besluiten, bepalingen en stemmen.

Op de twee lijsten zou uitsluitend de naam verschijnen van wie in zijn stervensuur de politieke daden van zijn leven betreurd en herroepen had.

In dezen zin, dat op de eerste lijst enkel ingeschreven werd de afgevaardigde, die het betreurde tegen de Kerk gesproken of geschreven te hebben. Terwijl de tweede lijst enkel den naam moest geven van wie het op zijn sterfbed berouwde eertijds gewerkt of gestemd te hebben ten gunste van de Kerk.

Die twee veelzeggende, ja welsprekende lijsten laat ik — in alphabetische volgorde en voor zoover mij ruimte wordt toegestaan — hieronder

volgen. Aangezien de feiten notoir en controleerbaar zijn en gewerkt werd in het volle licht van publiciteit onder scherp toezien van den tegenstander, valt aan de feiten zelf niet te tornen. De waardeering der feiten blijft aan den lezer voorbehouden.

**POLITIEKE PERSONEN DIE OP HUN DOODS-
BED BEROUW TOONDEN: GEWERKT OF
GESTEMD TE HEBBEN**

tegen de rechten der Kerk.

ten gunste
der Kerk.

1. Aucoin, oud-Maire van Auch, oud-Senator.

1e.

Bekend Vrijmetselaar. Als Senator heeft hij voor de wet op de congregaties en voor de séparatiewet gestemd. De priester, dien hij bij zijn naderenden dood liet roepen om te biechten, moest hem tot zijn dood dagelijks bezoeken.

NIEMAND

2. Besnard, Maire van Joigny, radicaal Senator.

2e.

Stemde voor de wet op de congregaties en al de sectarische wetten.

Op het punt van sterven stond hij er op in tegenwoordigheid van getuigen zijn vorig leven te veroordeelen en zijn stem te wraken. Met bewonderenswaardig gevoel van geloof ontving hij de laatste Sacramenten.

NIEMAND

3. Carnot, 4de President van de Fransche Republiek.

3e.

Heeft in die kwaliteit aan de ver-
leeking der scholen voorgezeten.

Doodelijk getroffen door Caserio
ontving hij in zijn laatste oogenblik-
ken bezoek van Kardinaal Couillié,
aartsbisshop van Lyon en nam uit
zijn hand met graagte de laatste ver-
troosting van den godsdienst aan. NIEMAND

4. Cheminai, president van het
Bloc-Comité van Fresnay (Sarthe). 4e.

Had altoos een felle campagne te-
gen het Catholicisme gevoerd. Heeft
geblecht en bij volle kennis de laat-
ste Sacramenten ontvangen en als
zijn uitdrukkelijke wil te kennen ge-
geven, dat hij christelijk zou begra-
ven worden. NIEMAND

5. Cliquet, Maire van Falaise, (Cal-
vados). 5e.

Had in die kwaliteit voor de stad
een eigendom der Kerk gekocht, het
onroerend goed Coeur-Bleu.

Op zijn ziekbed deed hij den pries-
ter komen en schreef deze herroeping
om na zijn dood gepubliceerd te wor-
den: „Met mee te werken door mijn
stem en verdere pogingen tot den aan-
koop van Coeur-Bleu, verklaar ik al-
leen het belang der stad op het oog
te hebben gehad en niet te hebben
ingedacht, dat ik meewerkte aan een
zwaar onrecht, door het geweten en NIEMAND

den godsdienst veroordeeld.

6. Donnet, gedurende 19 jaren Adjunct van Arcueil-Cachan (Seine). 6e.

Bekend Vrijmetselaar, vrijdenker en propagandist van Burgerlijke begrafeniszen.

Naar Besain, (Jura) zijn geboorteland teruggekeerd, liet hij tijdens zijn laatste ziekte zijn pastoor roepen, regelde zijn gewetenszaken en belastte zijn kinderen om voor hem – voor roover dit mogelijk was – het onrecht te herstellen den bedienaren van den Godsdienst aangedaan. NIEMAND

7. Dulau, (Constant) Afgevaardigde van Landes. 7e.

Herriep voor zijn dood op een even loyale als formeele wijze de dwalingen door hem in zijn politieken loopbaan begaan. NIEMAND

8. Duval, Maire van Saint-Germain en Laye (Seine en Oise). 8e.

Vrijmetselaar van naam. Door een plotselingen dood overvallen vond hij nog tijd om een priester te ontbieden, dien te ontvangen en zijn verlangen tot een christelijke begrafenis kenbaar te maken. NIEMAND

9. Grévy, 3de president der Fransche Republiek. 9e.

Onder zijn presidium maakte de Regeering zich tot de godsdienst-ver-

volging op.

NIEMAND

Op zijn landgoed te Mont-sous-Vaudrey had hij een stichtend Christelijk einde.

10. Lannelongue. Radicaal Senator van Gers, voorzitter der Medische Academie.

10e.

Niet tevreden met tegen de Kerk te stemmen, verspreidde hij na een reis door het Uiterste Oosten lasterlijke geruchten ten aanzien van Katholieke Missionarissen. Alvorens te sterven heeft hij bij volle kennis de Sacramenten ontvangen.

NIEMAND

11. Lapart, ambtenaar van den Liquidateur van Castres, ondervoorzitter van de Ligue voor de Rechten van den mensch.

11e.

Bekend als doortrapt anti-clericaal, procedeerde hij voor het Hof van Castres tegen de Congregatie.

Zoodra hij in gevaar van sterven was, liet hij een priester komen wiens bezoek, zoo gaf hij zelve voor, hem noodiger was dan van een dokter. Alvorens de H. Teerspijs te ontvangen schreef hij het volgend stuk met opdracht het te publiceeren:

NIEMAND

Ik betreur het kwaad dat ik te weeggebracht heb als ambtenaar van den Liquidateur. Castres, 6 November 1908. Henri Lapart.

12. Ledoux, conseiller général van
Aires.-la Lys (Pas de C.)

12e.

M. Ledoux had zijn Christelijke
opvoeding verloochend om zich aan
de Vrijmetselarij en het Sectarisme te
wijden. Eenige weken voor zijn dood
gaf hij nadrukkelijk zijn leedwezen
te kennen en vorderde voor zich een
Christelijke begrafenis. Om allen
twijfel buiten te sluiten, stelde hij
vertegenwoordigers van beide partijen
daarmee in kennis, de partij die hij ver-
liet en die waartoe hij terugkeerde.

NIEMAND

13. Levet, afgevaardigde van Mont-
brison (Loire).

13e.

Stemde voor de wet van de scheiding.
Maar verklaarde bij zijn dood daar
spijt van te hebben en het niet uit
een geest van onverdraagzaamheid
gedaan te hebben.

„Ik stemde voor de scheiding”,
schreef hij, „in de meening dat de
Katholieken alles bij dien maatregel
te winnen hadden.... Maar ik be-
treur het kwaad, dat er gevolgelyk
uit voortgevloeid is. Ik ben noch vrij-
denker noch Vrijmetselaar, ik behoor
tot den Katholieken Godsdienst.

NIEMAND

14. Maruéjols, afgevaardigde, oud-
Minister van Publieke Werken.

14e.

Behoorde tot het Ministerie van
Combes en droeg dus mede verant-

woordelijkheid voor de handelingen van dit Kerkvervolgend Ministerie.

Op zijn doodsbed had hij het geluk van den banvloek, die op hem rustte, ontslagen te worden, een priester stond hem in zijn sterven bij. NIEMAND

15. Obissier Saint-Martin, Senator van de Gironde. 15e.

Stemde in die kwaliteit vijandig tegen de Kerk. Wilde voor zijn sterven den Pastoor van Guitres bij zich zien.

16. Pauliac, Senator, voorzitter van den Conseil General te Lot. 16e.

Had steeds met de radicalen gestemd. Is overleden te Enghien, vol spijt over zijn anti-godsdienstige handelingen, en met God verzoend door den priester, dien hij aan zijn sterfbed riep. NIEMAND

17. Pilleaud. Adjunct van den Maire van Ivy. 17e.

Was ondervoorzitter van het Genootschap van den civielen Doop, door zijn beroemden Maire Contant gesticht.

Bij het naderen van den dood wilde hij zich met de Kerk verzoenen.

Zijn begrafenis was kerkelijk en M. Contant, die er bij tegenwoordig was, droeg de uiterste zorg om zelf de kerk niet binnen te treden. NIEMAND

enz. enz. enz. NIEMAND

SPRINGER PRG. NR. 8

60 23 493

DEPOT NEG. PUBL.

2 178 264